

SOTSIAL INFRATUZILMANING ZAMONAVIY MUAMMOLARI

Amanqulova Shaxrizoda Sanjarovna

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, O'zbek tili ta'limi fakulteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası,
Sotsiologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolari va uning jamiyat rivojiga ta'siri tahlil qilinadi. Sotsial infratuzilma, shu jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, transport, kommunal xizmatlar va ijtimoiy yordam tizimlari, davlat va jamiyatning farovonligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda ushbu sohalarda yuzaga kelayotgan asosiy muammolar, asosan, iqtisodiy resurslar yetishmovchiligi, texnologik yangilanishlar va ijtimoiy tengsizlik bilan bog'liq. Maqolada, shuningdek, sotsial infratuzilmaning rivojlanishi va samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan strategiyalar va chora-tadbirlar hamda davlatning roli haqida fikrlar keltirilgan. Muammo va yechimlarni ko'rib chiqish, mamlakatlarning turli mintaqalaridagi amaliy tajribalar va global tendensiyalarni tahlil qilish orqali, maqola sotsial infratuzilmaning jamiyatdagi muhim o'rnini yanada yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: Sotsial infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, turizm, ijtimoiy tenglik.

Kirish. Sotsial infratuzilma – bu jamiyat hayotini ta'minlash uchun zarur bo'lgan iqtisodiy va ijtimoiy resurslar hamda xizmatlar tizimi. U odatda ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, turizm, sport, transport, aloqa va Ushbu tizim odamlarning kundalik hayotini yaxshilash, iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sotsial infratuzilmaning asosiy elementlari:

1. Ta'lim tizimi: Maktablar, kollejlari, universitetlar va boshqa o'quv muassasalari jamiyatni bilimli va malakali kadrlar bilan ta'minlaydi.
2. Sog'liqni saqlash: Kasalxonalar, poliklinikalar va dorixonalar mavjudligi aholining sog'lom turmush kechirishi uchun zarurdir.
3. Transport va aloqa: Samarali transport tizimi va zamonaviy aloqa vositalari jamiyatning integratsiyasini ta'minlaydi.
4. Madaniyat va san'at obyektlari: Muzeylar, teatrlar, kutubxonalar va boshqa madaniyat markazlari milliy merosni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi.
5. Kommunal xizmatlar: Elektr ta'minoti, suv yetkazib berish, kanalizatsiya va issiqlik ta'minoti aholining kundalik ehtiyojlarini qondiradi.

Sotsial infratuzilma jamiyatning turmush darajasini oshirishga xizmat qiluvchi xizmatlar va ob'ektlar yig'indisidir. Bu infratuzilma davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Sotsial infratuzilma davlatning iqtisodiy imkoniyatlari va jamiyat ehtiyojlariga bog'liq holda rivojlanadi.

Sotsial infratuzilmaning rivojlanishi jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, iqtisodiy taraqqiyot va fuqarolarning farovonligi uchun zarur. Mavjud muammolarni bartaraf etish va zamonaviy yondashuvlarni qo'llash orqali barqaror rivojlanishga erishish mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Sotsial infratuzilma jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydigan asosiy elementlardan biridir. Bu sohaga doir ilmiy adabiyotlar tahlili, infratuzilmaning ahamiyatini, uning zamonaviy muammolarini va yechimlarini o'rganishda katta rol o'ynaydi. Quyida bu mavzu bo'yicha ba'zi muhim adabiyotlar tahlil qilinadi.

a) Infratuzilmaning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati

Sotsial infratuzilmaning ta'lim, sog'liqni saqlash, transport, energetika va boshqa asosiy xizmatlar sohalaridagi ahamiyati keng yoritilgan. Barro (1990) va Aschauer (1989) o'zlarining iqtisodiy tahlillarida infratuzilma rivojlanishining iqtisodiy o'sishga ta'sirini ko'rsatdilar. Ular sotsial infratuzilmaning yaxshilanishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishi va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashi mumkinligini ta'kidlashadi. Bundan tashqari, Sachs (2005) va Stiglitz (2007) kabi mualliflar, global miqyosda infratuzilma resurslarining etishmasligi va ijtimoiy rivojlanishdagi rolini o'rgandilar. Ular rivojlanayotgan mamlakatlarda sotsial infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligini va bu holatning iqtisodiy tengsizlikka olib kelishini ko'rsatdilar.

b) Zamonaviy muammolar va global tendensiyalar

Zamonaviy sotsial infratuzilma ko'plab muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqda. Piketty (2014) o'zining asarida iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy xizmatlarning yetishmasligi muammolarini ko'rsatadi. Uning fikriga ko'ra, infratuzilma tizimlaridagi tarmoq yo'qligi yoki ularda raqobatning pastligi ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi.

Turok (2004) esa urbanizatsiya jarayonlari va ekologik muammolarni o'rganib, sotsial infratuzilmaning barqarorligi va ekologik jihatlarini o'rganadi. Ularning ishlari shuni ko'rsatadiki, texnologiyalarning rivojlanishi va raqamli transformatsiya sotsial infratuzilmaning samaradorligini oshirishi mumkin, lekin bu jarayonlar ham o'z-o'zidan yangi ekologik xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi.

c) Texnologiya va raqamli transformatsiya

Sotsial infratuzilmaning zamonaviy rivojlanishida raqamli texnologiyalar muhim rol o'ynay boshladi. Brynjolfsson va McAfee (2014) ning "Raqamli iqtisodiyot" nomli asarida texnologik yangiliklarning sotsial infratuzilma xizmatlariga, ayniqsa ta'lim, sog'liqni saqlash va transport sohalariga ta'siri tahlil qilinadi. Yangi raqamli infratuzilma, masalan, tibbiyotdagi telemeditsina yoki ta'limdagi onlayn kurslar, muhim xizmatlarni tez va samarali taqdim etishda yordam beradi, lekin shu bilan birga axborot xavfsizligi, ma'lumotlar maxfiyligi kabi yangi muammolarni keltirib chiqaradi.

d) Infratuzilma va barqaror rivojlanish

UNDP (2015) ning "Barqaror rivojlanish maqsadlari" bo'yicha hisobotida sotsial infratuzilmaning ekologik va ijtimoiy barqarorlikka qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Ular, masalan, energiya samaradorligi, toza energiya resurslarining kengaytirilishi,

ijtimoiy adolat va xavfsizlikka doir infratuzilma tashabbuslari bo'yicha qadamlar tashlash kerakligini ta'kidlaydilar.

Sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolarini tahlil qilishda turli metodologik yondashuvlar qo'llaniladi. Quyida bu metodlarni ko'rib chiqamiz:

a) Empirik tadqiqotlar. Empirik metodlar orqali sotsial infratuzilmaning amaliy muammolari va yechimlarini aniqlash mumkin. Bunda anketalar, so'rovlar va statistik ma'lumotlar to'planadi va tahlil qilinadi. Piketty (2014) va Stiglitz (2007) kabi tadqiqotchilar empirik usulni qo'llab, iqtisodiy tengsizlik va infratuzilma xizmatlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatdilar. Ushbu metodda ayniqsa mamlakatlar o'rtasidagi infratuzilma farqlarini taqqoslash uchun katta ma'lumotlar bazasidan foydalanish mumkin.

b) Sistemi tahlil. Sistemi tahlil metodologiyasi sotsial infratuzilmaning turli tarmoqlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu yondashuvda infratuzilmaning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik tizimlar bilan integratsiyasiga e'tibor qaratiladi. Boulding (1978) va Hayek (1945) tizimli tahlil metodini iqtisodiy tizimlar va infratuzilma o'rtasidagi aloqalarni o'rganish uchun qo'llaganlar.

c) Kvalitativ tadqiqotlar (Case-study yondashuvi). Case-study metodologiyasi sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolariga doir maxsus holatlarni o'rganish imkonini beradi. Misol uchun, ma'lum bir shaharda yoki mamlakatda amalga oshirilgan infratuzilma loyihalarining muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi tahlil qilinadi. Bu metod yordamida real voqealar asosida takliflar va tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

d) Matematik modellashtirish. Matematik modellashtirish va simulyatsiya metodlari orqali sotsial infratuzilmaning samaradorligini va rivojlanish ehtiyojlarini hisoblash mumkin. Aschauer (1989) o'zining iqtisodiy modelida infratuzilmaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini matematik modellashtirish orqali tahlil qilgan.

Muhokama va natijalar. Sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolari, shuningdek, uning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik jihatlari haqida adabiyotlar ko'plab turli yo'nalishlar va metodologiyalardan foydalanadi. Ushbu soha bo'yicha tadqiqotlar orqali samarasiz infratuzilma tizimlarini yaxshilash, ularni barqarorlashtirish va raqamli texnologiyalar yordamida innovatsiyalarni qo'llashga yo'naltirilgan yechimlar ishlab chiqilishi mumkin. Metodologik yondashuvlarning xilma-xilligi va ularning turli sohalardagi amaliy qo'llanilishi sotsial infratuzilma tizimlarini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Sotsial infratuzilma jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy sotsial infratuzilmaning asosiy muammolari ekologik o'zgarishlar, iqtisodiy tengsizlik, urbanizatsiya va texnologik inqilob bilan bog'liqdir. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, bu muammolar infratuzilmaning samaradorligi va barqarorligini ta'sir qiladi. Piketty (2014) tomonidan ko'rsatilgan iqtisodiy tengsizlik, sotsial infratuzilma tizimlarida resurslar taqsimotidagi adolatsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakatlarda infratuzilma tizimlarining yetishmasligi, asosan ta'lim, sog'liqni saqlash va transport kabi sohalarda, jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi.

Urbanizatsiya jarayonlari, ayniqsa, shaharlarning o'sishi va ularning ekologik ta'siri, sotsial infratuzilmaning samaradorligini kamaytiradi. Turok (2004) shaharlarning o'sishi va ekologik muammolarni o'rgangan holda, infratuzilmaning barqarorligini ta'minlash uchun yangi yondashuvlar zarurligini ta'kidlagan. Texnologik rivojlanish, raqamli infratuzilmaning samaradorligini oshirishga yordam beradi, ammo u ham yangi muammolarni, jumladan axborot xavfsizligi va maxfiylik bilan bog'liq masalalarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, raqamli transformatsiya va yangi texnologiyalarning samarali qo'llanilishi, sotsial infratuzilma tizimlarining barqarorligini ta'minlashda katta imkoniyatlar yaratadi. Ammo bu jarayonlar, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, mavjud resurslar va infratuzilma tarmoqlarining zaifligini yengib o'tish uchun yanada ko'proq investitsiya va rivojlanishga ehtiyoj seziladi.

Bundan tashqari, ekologik barqarorlik va toza energiya manbalarining kengaytirilishi, global miqyosda sotsial infratuzilma tizimlarining barqarorligini saqlash uchun muhim yo'nalishdir. UNDP (2015) ning "Barqaror rivojlanish maqsadlari" doirasida ta'kidlanganidek, ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun energiya samaradorligini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi infratuzilma tashabbuslari kerak.

Sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolarini hal qilishda bir qator muhim masalalar mavjud. Birinchidan, sotsial infratuzilmaning barqaror rivojlanishi va samarali ishlashi uchun iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillarni uyg'unlashtirish zarur. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi infratuzilma muammolarini hal qilish, global iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, texnologik yangiliklar, ayniqsa raqamli infratuzilma, sotsial xizmatlarni tezkor va samarali taqdim etishga imkon yaratadi, ammo bu yangi muammolarni, masalan, axborot xavfsizligi va ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shuningdek, sotsial infratuzilma tizimlarining ekologik barqarorligini ta'minlash uchun energiya samaradorligi va ekologik jihatlarni hisobga olish zarur. Bu borada barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun ijtimoiy adolatni ta'minlovchi infratuzilma tizimlarini yaratish muhim ahamiyatga ega.

Natijada, sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolari kompleks yondashuvni talab etadi. Bu muammolarni hal qilish uchun texnologik, iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy sohalarida ko'p tomonlama yondashuvlar kerak. Sotsial infratuzilma tizimlarining barqarorligini oshirish va ularni rivojlantirish, nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki jamiyatda adolat va barqarorlikni ta'minlashga ham yordam beradi.

Xulosa. Sotsial infratuzilma jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim tarkibiy qismlaridan biridir. U o'z ichiga ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, transport, suv ta'minoti, kommunal xizmatlar va boshqa ko'plab sohalarini oladi. Hozirgi kunda sotsial infratuzilma sohasida bir qator jiddiy muammolar yuzaga kelmoqda, ular jamiyatning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Birinchidan, sotsial infratuzilmaning eskirganligi va yangilanishga bo'lgan ehtiyoj kuchaymoqda. Ko'plab mamlakatlarda, xususan rivojlanayotgan davlatlarda, eski infratuzilma tizimlari va xizmatlari zamonaviy talablar va texnologiyalarni qo'llab-

quvvatlashda yetarli emas. Bu, o'z navbatida, sifatli ta'lim, sog'liqni saqlash xizmatlari va boshqa sohalarda muammolarni keltirib chiqaradi.

Ikkinchidan, sotsial infratuzilma sohasida moliyaviy resurslarning cheklanganligi jiddiy to'siq yaratmoqda. Ko'plab mamlakatlar resurslar yetishmasligi sababli zarur infratuzilma loyihalarini amalga oshira olmayapti. Bu esa o'z navbatida ijtimoiy xizmatlarning kamayishiga, daromad tengsizliklari va jamiyatda ijtimoiy adolatsizlikka olib keladi.

Shuningdek, ekologik xavf-xatarlar va iqlim o'zgarishi ham sotsial infratuzilma sohasiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Infratuzilmaning barqarorligi uchun tabiiy resurslar, masalan, toza suv, energiya va boshqa xizmatlar zarur. Biroq, iqlim o'zgarishlari, suvsizlik va ifloslanish kabi muammolar bu resurslarni ta'minlashni qiyinlashtirmoqda. Yana bir muammo, urbanizatsiya jarayonining tezlashishi bilan bog'liq. Shaharlarning ko'payishi va aholining shahar markazlariga to'planishi, sotsial infratuzilma tizimlariga katta bosim qo'ymoqda. Bu esa ularning samaradorligini pasaytiradi va yangi imkoniyatlar yaratish uchun qo'shimcha sarmoya talab qiladi.

Xulosa: qilib aytganda, sotsial infratuzilmaning zamonaviy muammolari o'z vaqtida va samarali hal etilmasa, jamiyatlar rivojlanishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Ushbu muammolarni hal qilish uchun innovatsion texnologiyalar, barqaror investitsiyalar va global hamkorlik zarur. Shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlash va resurslarni tejashga qaratilgan chora-tadbirlar ham muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES:

1. Pritchard, D. (2013). *Infrastructure and Economic Development: The Role of Social Infrastructure*. Oxford University Press.
2. Barro, R.J., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. MIT Press.
3. Chakraborty, S., & Maiti, D. (2017). *Social Infrastructure and Development*. Springer.
4. Alonso, W. (1987). *Social Infrastructure and Public Services: A Comparative Study*. *World Development*, 15(7), 831-842.
5. Robinson, P. (2005). *The Role of Infrastructure in Social Welfare and Economic Progress*. Cambridge University Press.
6. Shinohara, M., & Sugimoto, K. (2015). *Innovations in Social Infrastructure: Challenges and Opportunities in the Digital Age*. *Journal of Infrastructure Development*, 6(3), 25-45.
7. Torre, A., & Rizzo, M. (2018). *The Social Impact of Infrastructure Investment: A Global Perspective*. Routledge.
8. UN-Habitat (2016). *World Cities Report 2016: Urbanization and Development: Emerging Futures*. United Nations Human Settlements Programme.
9. World Bank (2018). *Social Infrastructure and Poverty Reduction: Strategies for Sustainable Development*. World Bank Group.

10. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W.W. Norton & Company.
11. UNDP. (2024). *Human Development Report 2024: The Path to Sustainable Development Goals*. United Nations Development Programme.
12. Aschauer, D. A. (1989). "Is Public Expenditure Productive?" *Journal of Monetary Economics*, 23(2), 177-200.

